

הרב יהושע בן-מאיר

אם מותר לתושבי מעלה הזיתים ללכת לכותל בשבת

שאלה

נשאלתי ע"י רב חשוב מאוד שליט"א לדעתי האם מותר לתושבי מעלה הזיתים כ"י ללכת לכותל בשבת. כיוון שבהליכתם הם עוברים בשכונות וכפרים עוינים, דרישות הביטחון הם שבדרך ילווה אותם רכב (גיפ) אבטחה [של חברת אבטחה אזרחית המאבטחת את מעלה הזיתים].

עצם הליכתם לכותל אינו כרוך כלל בחילול שבת. אלא שהליכתם גוררת, כאמור, ליווי ע"י רכב שבו נוהג ונוסעים יהודים. אמנם הרכב נוסע מטעמי 'פיקוח נפש', להגנת ההולכים. על כן גם נסיעת הרכב אינה 'חילול שבת', שהרי כאמור, היא מותרת מצד פיקוח נפש. אולם, בסופו של דבר ההולכים לכותל יוצרים מצב המחייב אחרים לעשות מלאכה בשבת מטעמי פיקוח נפש. והשאלה היא האם מטעם זה יש לאסור עליהם ללכת לכותל, כדי להימנע מהצורך שהמאבטחים יעשו מלאכה בשבת. או שמא, מכיוון שבהליכתם לכותל הם אינם עושים שום איסור, וגם המאבטחים פועלים מצד פיקוח"נ ואינם עושים שום איסור, אין לאסור עליהם את ההליכה.

תשובה

כמובן – אם כבר יש אנשים שהולכים לכותל, ודאי שמצווה וחובה גמורה לאבטח את הליכתם [במקום שהדבר נחוץ ביטחונית], מצד פיקוח נפש. שאלה זו נשאלה עוד בשנת תשי"ד. לאחר הפיגוע במעלה עקרבים^א, הוחלט שנוסעים לאילת ייסעו בשיירה עם אבטחה צבאית. לעיתים הוטלה האבטחה על גדוד 50 (נח"ל מוצנח), בו שירתו מספר רב [יחסית] של חיילים דתיים. החיילים שאלו את הגאון הרב שלמה גורן זצ"ל אם מותר להם ללוות שיירות בשבת. הוא התיר להם, כיוון שהנסיעה ללא ליווי היא סכנה, ועל כן זה פיקוח"נ. בזמנו דיברתי על פסיקה זו עם מו"ר הגאון הרב רצי"ה קוק זצ"ל, והוא אמר לי – איסור נסיעה בשבת זה עניין פנימי שלנו, של עם ישראל. לא אויבים מבחוץ יגבילו את הריבונות שלנו לנסוע בכל מקום בארצנו כרצוננו. והוסיף [בבדיחות] – יש לומר לחיילים שילוו אותם עד אילת. באילת, לאחר שיצאו ממקום סכנה, ירדו מהגיפים ויצעקו להם 'שבת'. כך גם אבטחת המרחצאות בחמת גדר.

זאת ועוד, גם טקסים נוצרים, כגון הטקס המתקיים בירדן פעם בשנה, מאבטחים חיילי צה"ל אף בשבת. זאת מהטעם הנ"ל ממו"ר – מדינת ישראל מאבטחת את הריבונות שלה בגבולותיה. שמירת ריבונות המדינה מתירה אף חילול שבת, כמו כל סכנה. ואם צריך ראייה לדבר – כל בעל דעת מבין שאבטחת הכותל [והדרכים המוליכים אליו] בשבועות [ואף ביוה"כ] מצריכה,

(א). ב"ב אדר תשי"ד (17.3.54) תקפה במעלה עקרבים חוליית מחבלים בדואים אוטובוס אנד שהיה בדרכו מאילת צפונה. 11 נהרגו [ועוד ילד היה צמח במשך שנים עד שנפטרו] הי"ד.

עקב המספר הגדול של מתפללים כ"י, כוחות רבים בהרבה מהבטחה בשבת רגילה. ולעולם לא שמענו רב שיאסור [מסיבה זו] להתפלל בכותל בשבועות וכדומה. זאת, למרות שברור שאם הציבור היה נמנע מלבוא לכותל בשבועות, ח"ו, היה נמנע הצורך לכוחות רבים לאבטח את המקום בשבת. אולם, הדבר פשוט שהיכולת לאפשר לאזרחי ישראל להתנהג כרצונם בגבולות הארץ הוא חלק מדין 'כיבוש', המתיר איסורי שבת מדרשת שמאי הזקן (שבת יט, א) "עד רדתה (דברים כ, כ) - אפילו בשבת"². שהרי פשוט שאם הרבנים יקראו לכל אזרחי ישראל לא לצאת מהבית בשבת, וכולם יישארו בדירות נעולות, כוחות משטרה וצבא רבים ישתחררו מחובת האבטחה. אך, כמובן, אין שום חובה להישאר בבית, ואפשר ואף צריך ללכת לבתי כנסת, לביקורי קרובים וכדומה [כאשר הדבר אינו כרוך ח"ו בחילול שבת]. וזרועות הביטחון השונות מחויבות להבטיח את הביטחון והסדר, ופעולתם מותרת מצד סכנה.

אמנם, כל זה הוא במקומות שזרועות הביטחון מחליטות לאבטח את המקום או דרכו הגישה אליו. האבטחה היא לשטח, לדרך - לא לאדם [או קבוצת אנשים] מסוים. אכן, אם יחליטו כלל ישראל שלא להגיע לכותל בשבועות, לא יצטרכו לתגבר את האבטחה. אבל האבטחה אינה לאדם מסוים - אלא לכותל. עקב האחריות של מדינת ישראל לאפשר גישה חופשית לכל מאן דבעי לכותל, הנמצא בשטחה ובריבונותה. עקב הערכות ביטחוניות מתקבלת ההחלטה איזה כמות של כוחות נדרשת לאבטחה זו. מכיוון שאבטחה זו היא בגדר פיקו"נ, אין שום חובה להימנע מלהגיע לכותל ח"ו. לכן אם שלטונות הביטחון היו מחליטים שיש לאבטח דרכים מסוימים בשכונות שבדרך בין מעלה הזיתים לכותל, וודאי שהיה מותר ללכת בדרכים אלו.

אמנם, בשאלה שלפנינו לא מדובר באבטחת צירי תנועה ודרכים [תפקיד שהיה מוטל על הצבא ולא על חברת אבטחה אזרחית], אלא באבטחת אדם או קבוצת אנשים הרוצים ללכת לכותל. אם הם לא ילכו לכותל - לא תידרש האבטחה.

(ב). שמעתי מידידי הרב מאיר שלינגר שליט"א - חלק מאדמות קיבוץ שעלבים היו ב'שטח הפקר', כלומר בשטח שבהסכמי שביתת הנשק לא הוכרע אם הוא בשטח מדינת ישראל או ממלכת ירדן. בהתאם לכך, מי שעיבד את השטחים - הם נהיו שלו. בש"ק פרשת בראשית תשכ"ו חברי קיבוץ שעלבים לא יצאו לחריש. תושבי הכפרים בירדן הוציאו טרקטורים והחלו לחרוש גם את החלקות בשטח ההפקר שהיו תמיד בחזקת קיבוץ שעלבים. במשך ימי השבוע חרשו חברי שעלבים את החלקות שלהם, והרב מאיר שליט"א, הרב של הקיבוץ, הורה להם שימשיכו לחרוש גם בש"ק פרשת נח, כדי להקדים את הירדנים ולשמר את השטחים בחזקת מדינת ישראל. הרב מאיר התקשר לרב גורן, שאמר לו "מאיר - אתה לא חורש בשבת". אמר לו הרב מאיר - תבוא לפה ותראה את המצב, ואז תחליט. הרב גורן הגיע, ולאחר התייעצויות ובדיקת העובדות בשטח, הצטרף להוראתו של הרב מאיר. גם מו"ר הגאון הרב מפוניבו' זצ"ל הסכים עם פסקו של הרב מאיר. גם מו"ר הגרש"ז אורבאך זצ"ל, שאמר לרב מאיר - תפרסם מאמר, שידעו שהדבר פשוט שמותר, שהרי אם על תבן וקש אמרו שיוצאין, ק"ו על קרקעות. ואכן, במעייני טבת תשכ"ו (כרך ו גליון ב) פרסם הרב מאיר את עיקרם של דבריו. וראה שם גם מש"כ בשם החזו"א מפי הרב ברוקנטל זצ"ל. הרב מאיר שליט"א ביאר לי שהיו לקיבוץ שטחים מצפון, שהיו מרוחקים מהגבול ועל כן היציאה אליהם לא דרשה לקיחת נשק. והיו שטחים מדרום לקיבוץ שהיו על הגבול, וביציאה אליהם נדרש להיות חמוש בנשק. היו שחשבו שבשבת יצאו לשמור רק בחלקות הצפוניות. אולם החזו"א הורה שמדי פעם יצאו בשבת גם לחלקות הדרומיות, למרות שבכך הם נדרשים לקחת נשק ולטלטלו, כדי שהערבים לא יחשבו שבשבת היהודים לא יוצאים לחלקות אלו.

גם אני נדרשתי לשאלה מעין זו בהיותי הרב של כוחות צה"ל בניני. היו סיורים קבועים כל יום, כמו פתיחת ציר ועוד, שכמובן נעשו אף בשבת. אך היו סיורים שנעשו מדי יומיים או שלושה, סיורים שנעשו פעם בשבוע וכדומה. למרות שאפשר היה לעשות סיורים אלו רק בימי חול, התרתי שמדי פעם ייעשו גם בשבת, כדי שהכוחות המצריים בצד השני של התעלה לא יחשבו שבשבת אנחנו לא מסיירים בשטח.

ננסח את השאלה בצורה אחרת – האם מותר לאדם לעשות פעולה המותרת בשבת, כאשר הוא יודע שכתוצאה מפעולה שהוא עושה, הוא יוצר מצב שאדם אחר [או הוא עצמו] יהיה חייב לעשות בשבת מלאכות מטעם פיקוח נפש. כלומר – האם מותר לאדם לכתחילה בשבת להיכנס למצב שיחייב מלאכה מצד פיקוח נפש^א.

א. מחלוקת ראשונים בנשפכו לפני המילה מים שלאחר המילה אם מלין או לא
לכאורה שאלה זו היא מחלוקת מפורשת בראשונים. במסכת שבת (קלד, ב) נפסק להלכה: "כי אתא רבין א"ר אבהו א"ר אלעזר, ואמרי לה א"ר אבהו א"ר יוחנן, הלכה כר"א בן עזריה [=שמרתיצין בכלי כדרכו, בין לפני המילה בין לאחר המילה בין ביום שלישי למילה – יב"מ] בין בחמין שהוחמו בשבת בין החמין שהוחמו מע"ש, בין הרחצת כל גופו בין הרחצת מילה, מפני שסכנה היא לו"^ב.

וכתב בעה"מ (המאור הקטן שבת, נג, א-ב בדפי הרי"ף): "כתב הרי"ף ז"ל בהלכות מרחיצין את הקטן כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת בין בחמין שהוחמו מע"ש ולא היה לו לומר כך אלא כך מרחיצין את הקטן כדרכו לפני מילה בחמין שהוחמו מע"ש ולאחר מילה אם נשפכו חמין שלו מחמין לו חמין אף בשבת מפני שסכנה היא לו והוא שנשפכו לאחר מילה אבל אם נשפכו קודם מילה המילה נדחית ואין השבת נדחה וראיה לדבר מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה כדאיתא במסכת עירובין וכ"כ הרי"ף ז"ל בסוף זה הפרק והיכא דאשתפוך חמימא דינוקא או דאיבדור סמנים בתר דאימהול עבדינן ליה בשבתא משום סכנה דשמעינן מיניה דאי אישתפוך חמימי מקמיה דאימהול תדחה מילה ולא תדחה שבת ואף על פי שמכשירין שלאחר שחיתת הפסח דוחין את השבת התם במכשירין שא"א לעשותם מע"ש אבל מכשירין של מילה כגון חמין לרחוץ בו שאפשר להחם לו מע"ש אינן דוחין את השבת אלא אם כן נשפכו חמין שלו לאחר מילה... מ"מ אליבא דרבנן ליכא ספיקא דלא דחינן שבת להחם חמין לתינוק אלא כשנשפכו חמין שלו לאחר מילה".

אמנם, הרמב"ן (חידושי הרמב"ן לשבת קלד, ב) חלק וכתב: "אבל יש לי בכאן ספק אם היה לו חמין כדי רחיצה שלפני מילה ואין לו כדי רחיצה שניה שלאחר מילה, או שנשתפכו חמין שהכין לה מקמי מילה, שאני אומר רוחצין אותו ומלין אותו שאין כאן מכשירין דוחין כלום, ואחר שמל הרי כאן סכנת נפשות שדוחה שבת, ואין אומרים תדחה מילה כדי שלא להביא

(ג). לאחר מכן הפנה אותו רב חשוב שליט"א את תשומת ליבי לכך שכבר בשנת נשאל הרה"ג אליהו בקשי דורון שליט"א [שו"ת בנין אב חלק ו סימן יג] ע"י תושבי השכונה שאלה זו. אמנם, הדיון שלו הוא בשאלה אחרת, של שבות בשבת לצורך יישוב א"י. ראה בהמשך בפרק ג.

(ד). בשולחן ערוך [אורח חיים הלכות שבת סימן שלא סעיף ט, ע"פ דברי הראשונים]: "בזמן חכמי הגמ' אם לא היו רוחצים את הולד לפני המילה ולאחר המילה וביום שלישי למילה במים חמין היה מסוכן; לפיכך נוקקו לכתוב משפטו כשחל להיות בשבת; והאידנא לא נהגו ברחיצה כלל, ודינו לרחוץ בשבת, אם רצו, כדין רחיצת כל אדם. הגה: ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול, ולאחר המילה במוצאי שבת. וכן אם היה יום ג' למילתו בשבת, ורואים שיש צורך לרחצו, מכינים חמין מבעוד יום ורוחצים אותו בשבת. וכל זה מן הסתם, אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה, בודאי מותר לרחצו ולחלל עליו שבת מידי דהוי אשאר חולה שיש בו סכנה", וע"ש בנו"כ.

אותו לסכנה ונדחה שבת אלא מילה עצמה דוחה שבת וסכנת נפשות נמי דוחה, ואין למצוה אלא שעתה שאין לדחות מילה מפני דחיית שבת שיבא לאחר מכאן מפני הסכנה, וראיתי מי שסובר שאין מלין אא"כ היה לו חמין וסממין לאחר המילה ואם נשפכו קודם מילה תדחה מילה, ולשון בעל הלכות מסייעו לפי פשוטו אלא שהדברים עצמן מכריעין כמו שכתבתי, ומתני' נמי דייקא דתנן לא שחק מע"ש לועס בשניו ונותן אם לא התקין מע"ש כורך על אצבעו ומביא ואפי' מחצר אחרת ולא קתני בשאין לו כמון בביתו או שאי אפשר ללעוס בשניו תדחה ומדקתני תקנתא ולא קתני נמי דחייה ש"מ כדאמרן, ועוד דכורך על אצבעו ומביא דרך רה"ר איסורא דרבנן הוא דמשאוי הוא לו וא"נ מחצר אחרת שלא נשתתפו נמי איסורא הוא ונידחי מילה מידי דהוה איזמל שאין מביאין אותו דרך שער בשינוי ואפי' במבוי שאינו משותף, אלא שאין צרכי סכנה שלאחר מילה דוחין אותה מתחלה אלא מל ואח"כ מחלל לצורך הסכנה כדפרישית".

דעת הרמב"ם היא כדעת בעה"מ, כמבואר בכס"מ (מילה ב, ה. וכו"כ בדעתו בב"י סי' רס"ו, וכן פסק בשולחנו הטהור שם סעיף ד, ע"ש בש"ך ובגר"א): "וכתב הר"ן ז"ל דכי קאמר בחמין שהוחמו בשבת לא קאי אלא לאחר המילה אבל לפני המילה ודאי לא. והרא"ש ז"ל כתב אף על פי שהרי"ף כוללן יחד אין דינם שוה דלאחר המילה מחממין ע"י ישראל והזריז הרי זה משובח משום דסכנה היא לו ולפני המילה אין מחממין אפילו ע"י גוי אלא ה"ק אם החם אותן גוי לצורך עצמו או אם עבר ישראל והחם אותם מרחיצין את הקטן בהם וז"ש הראב"ד שחממן גוי כלומר דלפני המילה לא שרי אלא כשחממן גוי לצורך עצמו. וחכמי לונ"ל שאלו לרבינו על זה וז"ל מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד בין בחמין שהוחמו מערב שבת בין בחמין שהוחמו בשבת מפני שסכנה היא לו משמע שאפילו ע"י ישראל אדרבא לא ימול ולא יסתכן כיון דמכשירי מילה אין דוחין את השבת. וכבר תפסו הרבנים המשיגים את הרי"ף שכתב בהלכות מרחיצין את הקטן כדרכו בין לפני המילה בין לאחר המילה בין בחמין שהוחמו בשבת וכו' וכמדומה לנו כך ה"ל לכתוב מרחיצין את הקטן כדרכו לפני המילה בחמין שהוחמו מערב שבת ולאחר המילה אם נשפכו חמין שלו מחמין לו אפילו בשבת מפני שסכנה היא לו והוא שנשפכו לאחר המילה אבל קודם המילה תדחה המילה ואין השבת נדחית שאין מכשירי מילה דוחין את השבת עכ"ל: תשובה תמהתי לשאלה זו שהדברים בחיבורי מפורשים הרבה ולא יראה לי מקום לספק זו שתחלת אותה הלכה כך היא מלו את הקטן בשבת ואחר כך נשפכו החמין או נתפזרו הסממין עושין לו בשבת מפני שסכנה היא לו מקום שדרכן להרחיץ את הקטן וכו' עד שלישי למילה שחל להיות בשבת וכו' עד מפני שסכנה היא לו. הרי הדברים ברורים שעל שלישי של מילה אמרנו שמרחיצין אותו בין בחמין שהוחמו מע"ש בין בחמין שמחממין לו בשבת מפני שסכנה היא לו ולא יראה לי בכאן ספק כלל עד כאן לשוננו. ומתוך לשון השאלה גם מתוך תשובתו דאוקי הא בחמין שהוחמו בשבת בשלישי למילה דוקא ולא אמר דקאי נמי אלאחר המילה משמע דס"ל כדעת הרז"ה והרשב"א ז"ל שכתבו דכל היכא דאשתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה ואם תאמר סוף סוף הרי אפשר לו לומר דקאי נמי אלאחר המילה וכגון דאשתפוך חמימי בתר מילה יש לומר דכיון דלא אפשר ליה למימר דקאי לאחר המילה לגמרי בין דאשתפוך קמי מילה בין דאשתפוך בתר מילה לא קאמר. ועוד דאשתפוך בתר מילה כבר כתבו בסמוך מלו את הקטן בשבת ואח"כ נשפכו החמין וכו'".

במבט ראשון נראה שלדעת הבעה"מ אסור לאדם לעשות מעשה בשבת, אף שהמעשה עצמו מותר [ואף מצווה] כמו מילה [שדוחה שבת], אם בעקבות המעשה תידרש עשיית מלאכה מחמת פיקוח נפש. לעומת זאת, לדעת הרמב"ן מכיוון שבשעת המעשה הפעולה מותרת, אין לאסור את המעשה מפני שבעקבותיו תידרש עשיית מלאכה מחמת פיקו"נ, שהרי פיקו"נ דוחה שבת, ואין בכך שום איסור.

אמנם, כל לומד מרגיש מיד שאין הדברים מוכרחים. אפשר שלא התיר הרמב"ן לעשות "סתם" פעולה המותרת בשבת, שתכניס אותנו למצב המחייב עשיית מלאכה מצד פיקו"נ. אפשר שהרמב"ן התיר רק מילה, שהיא עצמה דוחה שבת, והיא מצווה מיוחדת שיש בה כרת. אלא שאין מכשירי מילה שאפשר לעשותם מלפני שבת דוחים שבת [וגורו חכמים שאפילו איסורי שבות דרבנן לא נדחים מפני המילה כשאפשר לעשותם מלפני שבת, והעמידו דבריהם במקום כרת]. אבל לעשות פעולה של רשות, ואף פעולה שיש בה מצוה, כגון ללכת להתפלל בכותל, אבל פשוט שמצווה זו בפנ"ע לא דוחה שבת, ואסור לנסוע ברכב להתפלל בכותל בשבת, אפשר שבכגון דא לא מתיר הרמב"ן.

כחילוק זה נראה מפורש בדעת הר"ן, שכתב (בפירושו לרי"ף שבת נג, א-ב בדפי הרי"ף): "ואינו כן דעת הרז"ה ז"ל שהוא ז"ל אמר דכל היכא דאישתפוך חמימי דבתר מילה [מקמי מילה] תדחה מילה וכן דעת הרשב"א ז"ל והביא ראיה מדתנן בפ"ק דביצה (דף ב א) ב"ה אומרים לא ישחט אא"כ הי' לו דקר נעוץ מבעוד יום וב"ש מתירין ושויין שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה ואם איתא שמלין מפני שבשעת מילה אין כאן דחיית מכשירין ואח"כ פקוח נפש הוא שדוחה ה"נ נשחוט מפני שמחת יום טוב ולאחר מכאן נימא שמצות כסוי הוא שדוחה אלא ש"מ כל שאנו יודעים בתחלת הדבר שיבא לידי איסור מלאכה דוחין את המצוה כדי שלא יבוא בסוף לידי כך ומה שהתירו לו לכרוך על אצבעו ולהביאו ולא דחו את המילה בכך כשם שדחו אותה מפני הבאת איזמל ואפי' דרך גגות וקרפיפות היכא ששבת בתוך הבית איכא למימר דאי איתדיע מילתא מקמי מילה אין ה"נ ומתני' בדלא ידעי עד לאחר מילה ואפ"ה כל כמה דאפשר לשנויי משנינן אלו דברי הרב ז"ל ואפשר הן אבל זו של דקר אינה ראיה לפי דעתי שאין שחיטה ביום טוב מצוה קבועה כמילה בשבת".

מבוארת דעתו שההיתר של הרמב"ן הוא רק ב"מצוה קבועה כמילה בשבת", שדוחה שבת. אבל לא בשחיטה ביו"ט, שהיא אמנם מצווה של עונג יו"ט, אבל בפנ"ע אינה דוחה שבת¹⁰. וכן

ה). סברה זו כתבו במפורש בתוס' ב"ק פ, א ד"ה אומר לנכרי ועושה: "ואפילו איסורא דרבנן אור"י שאין להתיר משום מצוה אחרת על ידי נכרי כגון להביא ספר דרך כרמלית כדי ללמוד בו דדוקא מילה דהיא גופא דחי שבת שרי על ידי נכרי איסור דרבנן". ויותר מפורש בתוס' גיטין ח, ב ד"ה אע"ג: "ואין ללמוד מכאן היתר לומר לגוי להביא ספר בשבת דרך כרמלית דלא דמי דדוקא משום מילה דהיא גופא דחיא שבת התירו ומיהו בהלכות גדולות משמע דאפי' איסורא דאורייתא שרי על ידי גוי לצורך מילה שפירש דליתו מתוך ביתא דרך רה"ר... ונראה דלא יתכן לומר דנחים ליה ע"י ישראל דע"י ישראל היה אסור להרבות בשביל קטן כדאמר בפ"ק דחולין (ד' טו): המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו אבל ע"י גוי ניחא דשרי להרבות ושמא דוקא לצורך המילה הוא דשרי אבל לצורך דבר אחר אפילו ע"י גוי אסור להרבות".

אמנם, מדברי הרשב"א נראה שס"ל שדעת הרמב"ן היא שכל פעולה, לפחות לצורך מצווה כמו עונג יו"ט, אם אין בה איסור בשבת, מותר לעשותה אף אם בעקבותיה נצטרך לעשות מלאכה אסורה בשבת. אולם, הדברים קשים גם בסברא, וגם שזו מניין לו לרשב"א, שמא לא התיר הרמב"ן אלא במצוות מילה, שבפנ"ע דוחה שבת. ונראה לבאר דבריו, שהרי כסוי בדקר אינו איסור

נראה בדעת הכס"מ, שכתב [בהמשך לדברים שצוטטו למעלה]: "ועדיין נשאר מקום עיון כיון שהחכמים העמידו דבריהם במקום כרת שאסרו להביא איזמל דרך מבוי שאינו מעורב אף על גב דאיסורא דרבנן הוא והיכי שרו לפני המילה רחיצת כל הגוף בחמין תירץ הר"ן דכיון דרחיצה בחמין שהוחמו מע"ש לא אסרוה אלא מפני הבלנין שהיו מחממין בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו במקום מילה התירו דלא שייכא ביה הך גזירה כולי האי. ולי נראה דכיון דבמקום שדרכן לרחוץ כל הגוף לפני המילה הוא ואם לא ירחצו מסוכנים הם אם ימולו בכה"ג לא העמידו דבריהם משום דכל מילה הבאה בשבת היתה נדחית ולא היה מתקיים כלל דין הכתוב וביום השמיני ימול ואפילו בשבת. ואל תשיבני משופר ולולב דמילה שאני דאית בה כרת ולפיכך לא העמידו דבריהם כל כך. ועוד שהיא מצויה תמיד מה שאין כן בשופר ולולב ופסח שאינן אלא פעם אחת בכל שנה".

מפורשים דבריו ששאני מילה שהיא מצווה רבה שיש בה כרת¹. ועוד שחכמים לא רצו להביא למצב שלא ימולו כלל בשבת, ולכן התירו גזירת מרחצאות במילה. משא"כ בשופר ולולב, שאינם חלים בשבת יותר מפעם אחת בשנה. א"כ אף בדעת הרמב"ן אפ"ל שלא התיר אלא במילה שיש בה כרת.

העולה מהדברים הוא שמפורשת דעת בעה"מ, וכן ס"ל לרמב"ם לראב"ד (בהל' מילה שם) ולרשב"א, וכ"פ בשו"ע, שאפילו מילה שבפנ"ע דוחה שבת ויש בה כרת, אסור למול בשבת, אם יודע שבעקבות כך הוא יצטרך לעשות מלאכה בשבת משום פיקו"נ. ק"ו שלדעה זו אסור לאדם לעשות דבר רשות, ואף דבר שיש בו מצווה, כגון ללכת להתפלל בכותל וכדומה, אם כתוצאה ממעשיו יצטרכו לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ. לעומת זאת, דעת הרמב"ן היא שמלין בשבת, אף אם ידוע שבעקבות המילה יצטרכו לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ. אמנם, משמע מהר"ן שהוא לא אמר את דבריו אלא במצוות מילה, ולא בסתם מצווה וכ"ש שלא בדבר רשות².

מלאכה ביו"ט, ואין איסורו אלא מדרבנן [שהרי מיירי כשיש לו דקר נעוץ מבעוד יום, ע"ש בגמ' ז סע"ב, ח רע"א, וברש"י במשנה ב, א]. וס"ל לרשב"א שאם מצווה שבפנ"ע דוחה שבת כמו מילה, מותר לעשותה אף שהאדם יודע שבעקבות כך יצטרך מחמת פיקו"נ לעשות מלאכה דאורייתא בשבת. סביר ששחיטה ביו"ט המותרת ויש בה מצוות עונג יו"ט [ראה שם ז, ע"ב], תעשה אף לכתחילה למרות שבעקבותיה הוא יצטרך לעשות איסור דרבנן מחמת העשה של כיסוי הדם. וראה גם בגר"א רסו, סק"י בליקוט, שהביא את ראיית הרשב"א מדקר, ולא חילק בין מילה לשחיטה ביו"ט. ונראה קצת מדבריו שס"ל שהדימוי הוא שבמילה אם מל לכ"ע בדיעבד מחממים מים מפני הסכנה. וס"ל לרמב"ן שלכן מותר למול לכתחילה. כך בדקר שמודים ב"ה לב"ש שאם שחט יכסה, היה צריך לרמב"ן להיות הדין שישחוט לכתחילה. וצ"ע, וראה גם בהערה הבאה.

1. ב'קובץ' מהג"ר נחום טריביטש ז"ל אב"ד ניקלשבורג [הודפס בספר הליקוטים שברמב"ם הוצ' פרנקל] כתב על ראיית הרשב"א משחיטה ביו"ט: "ולפי מה שכתב הכ"מ שאני מילה דאיתה בה כרת, א"כ יש לדחות ראייה זו". וראה גם בהערה הקודמת.

2. וכן משמע מהכס"מ. אמנם מלשון הרשב"א אפ"ל שהרמב"ן אמר את דבריו בכל מצווה. וכ"נ קצת מביאור הגר"א, ע' לעיל הערות ה, ו. אמנם הרשב"א עצמו ס"ל כבעה"מ ולא כרמב"ן, כאמור למעלה.

ב. מחלוקת ראשונים בטעם שאסרו להפליג בספינה בפחות משלושה ימים שלפני**שבת**

איברא, שנראה שיש להוכיח שאף הרמב"ן מודה שאסור לאדם לעשות פעולה [בפחות מג' ימים לפני השבת] שתכניס אותו למצב שהוא יצטרך בשבת לעשות מלאכה מחמת פיקו"נ. ולא התיר הרמב"ן אלא במילה, שהיא מצווה גדולה שיש בה כרת, ובפנ"ע דוחה את המילה.

איתא במסכת שבת (יט, א): "תנו רבנן: אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת. במה דברים אמורים - לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה - שפיר דמי". בטעם הדבר כתב בעה"מ (ז, א בדפי הרי"ף): "והא דתנו רבנן אין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם לשבת פירש הרי"ף ז"ל בהלכות בספינה גוששת ואח"כ חזר בו בתשובה ופירש טעמא משום בטול עונג שבת ולי נראה טעם אחר בין בזו בין במה שאמרו אין צרין על עיירות של נכרים דכולהו מקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פקוח נפש והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת".

מבוארת דעת בעה"מ שיש איסור לאדם להכניס את עצמו [אפי' בפחות מג' ימים לפני שבת] למצב שהוא יצטרך לעשות מלאכה בשבת מחמת סכנה, משום ש'נראה כמתנה לדחות את השבת'. לפי"ז מובנת שיטת בעה"מ, שכאשר נשפכו לפני המילה מים שלאחר המילה אסור למול, מכיוון שנראה הדבר כמתנה לדחות את השבת.

אמנם, בראשונים אמרו הסברים אחרים באיסור הפלגה בספינה בפחות מג' ימים לפני השבת. וכתב הבית יוסף (או"ח סימן רמח):

והוי יודע שהרמב"ן נתן טעם אחר להא דאין מפליגין פחות מג' ימים קודם השבת וכתבוהו הר"ן בפ"ק דשבת (ז: דיבור ראשון) ורבינו ירוחם בחי"ח (ני"ב קא סוע"א) והוא מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת דהא ממטו לה לספינה וקושרים בה כמה קשרים בפריסת הקלע ודוקא כשהספינה לא היתה הולכת לולי ישראל וברביעי ובחמישי מותר דגוי במלאכתו הוא עוסק ואינו נראה כשלוחו של ישראל דקבלנות הוא עושה ולפיכך בזמן הזה כשמפליגין בספינה גדולה שרובה גוים ובלא ישראל היתה הולכת מותר להפליג בערב שבת ואפילו בשבת בים הגדול שהוא למעלה מעשרה...

והר"ן בפ"ק דשבת (ס) כתב טעם אחר בשם הרז"ה (ז:). דים מקום סכנה הוא וג' ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש: וכתב הריב"ש בתשובה (סי' קא) על זה וז"ל ולפירושו אף כשהספינה של ישראל ומלחיה וחובליה כולם ישראלים והם בעצמם העושים במלאכה מותר כל שהוא ג' ימים קודם השבת וכל שהוא תוך ג' ימים לשבת אסור אף אם הספינה של גוי ואין הישראל עצמו עושה במלאכה דמכל מקום גוי עושה המלאכה בשביל ישראל השוכרה וישראל נהנה בה בשבת אלא שמפני הסכנה מותר אלא שצריך שיהיה ג' ימים קודם השבת כדי שלא יהא נראה כמתנה לחלל את השבת ולזה ברייתא דאין מפליגין בכל ענין היא בין שהישראלים עושים במלאכה בין שהגוים עושים אותה בשביל ישראל

והוא נהנה ממנו ולהיות ענין הברייתא אפילו כשהישראלים עצמם עושים מלאכה לזה אמר הרז"ה והוא הדין להפריש במדברות ובכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת וכיון שהברייתא בכל ענין גם כשהתיר בסופה לדבר מצוה אפילו בערב שבת בכל ענין היא ואפילו כשהישראל עצמו עושה החילול עכ"ל.

העולה מהדברים הוא שאף הרמב"ן ס"ל כמו הרז"ה, שבתוך ג' ימים לפני שבת אסור לאדם להכניס את עצמו למצב, שבעקבותיו תידרש בשבת עשיית מלאכה. אלא שהרמב"ן החמיר יותר מבעה"מ, וס"ל שלא רק אם המלאכה תיעשה בשבת ע"י ישראל מצד פיקו"נ, אלא אפילו אם המלאכה תיעשה ע"י נוכרי, אם לולי הישראל לא הייתה הספינה הולכת - אסור. ופשוט שק"ו שהדבר אסור אם המלאכה תיעשה בשבת ע"י ישראל מחמת פיקו"נ.

וכן משמע ממש"כ הב"י [שם] (והביא דין זה להלכה בשולחנו הטהור סעיף ד):

וכתב עוד (הריב"ש בסי' יז) שאלת על היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב במדבר לבדם בשבת ולכן [נסתפקת] אם ראוי למחות בידם שלא יצאו בשיירא במדבר. תשובה דבר זה מתורת הרז"ה למדנו שנתן טעם בהיא דאין מפליגין בספינה ואין צרין על עיירות של גוים פחות מג' ימים קודם השבת משום דמקום סכנה הוא וכל ג' ימים קודם לשבת [קמי שבתא] מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש והוא הדין למפריש במדבר וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת עד כאן לשון הרז"ה ולפי זה כל היוצא מן היישוב למדבר ביום א' וב' וג' מותר לפי שאלו הג' ימים מתייחסים לשבוע שעברה ונקראים בתר שבתא כדאיתא בפרק מי שאחזו (גיטין עז). ואין לו להמנע מחמת שבת הבא שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחללו מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול אבל ביצא מן היישוב למדבר ביום ד' ה' ו' אסור לפי שג' ימים אלו מתייחסים לשבת הבא ונקראים קמי שבתא ואם כן נראה כנכנס בכוונה למקום סכנה כדי שיחלל בו את השבת ואף על פי שהרי"ף והרמב"ם פירשו ברייתא זו בדרך אחרת מכל מקום הדין דין אמת וכן כתב מורי הר"ן ז"ל בפירושו ההלכות עכ"ל וכן כתב הר"ש בר צמח בתשובה (ח"א סי' כא) וכתב עוד (הרשב"ץ שם) שהעולה לארץ ישראל אם נודמנה לו שיירא אפילו בערב שבת כיון דדבר מצוה הוא יכול הוא לפרוש ופוסק עמהם לשבות ואם אחר שיהיה במדבר לא ירצו לשבות עמו יכול ללכת עמהם יותר מתחום שבת מפני פיקוח נפש ואפילו להרי"ף (עירובין ה.) והרמב"ם (פכ"ז סוה"ב) דתחום ג' פרסאות דאורייתא מותר לפי שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואם נכנס לעיר אחת בשבת מהלך את כולה ואפילו לדברי האוסרים ביצא לדעת ונכנס לעיר דשאני הכא שמפני פיקוח נפש הוא שעבר תחמומו ויציאיתו בערב שבת ברשות היתה אם כן הרי הוא כמי שהוציא והו גוים שאם נכנס לעיר מהלך את כולה ואפילו הניחוהו מחוץ לעיר ורוצה ליכנס בעיר מותר דכיון דלדבר מצוה נפק יש לו אלפים אמה לכל רוח וכדאמרינן בפרק מי שהוציא והו (עירובין מד): עכ"ל.

אלא שלפי"ז יש להבין, מדוע לדעת הרמב"ן אם לפני המילה נשפכו המים שלאחר המילה ימול, ואח"כ יחמם מים משום פיקו"נ. הרי אפילו בג' ימים לפני שבת אסור לעשות פעולה שתכניס אותו למצב שבשבת יצטרך לעשות מלאכה משום פיקו"נ? בע"כ ס"ל לרמב"ן ששאני מילה, מהטעמים שאמרנו שהיא מצווה רבה שיש בה כרת, ומפורש בתורה שדוחה שבת שנאמר 'ביום השמיני - אפילו בשבת'.

ונראה להוסיף ביאור בסוגיא זו. הקהילות יעקב"ו בסוגיא שאין מפליגין בספינה ג' ימים לפני השבת (שבת סי' טו) כתב שפשוט שמש"כ הבעה"מ שיש איסור של 'נראה כמתנה לדחות את השבת' הוא רק מדרבנן. והוכיח כן, שאם היה דאורייתא איך אפשר שמותר לצורך מצווה, או יותר מג' ימים לפני השבת. אלא ודאי שאין האיסור אלא דרבנן. והקשה, שמהבעה"מ נראה שהאיסור למול בשבת כאשר לפני המילה נשפכו המים שלאחר המילה, הוא מדאורייתא [כמו כל מכשירי מילה שאפשר לעשותם לפני השבת, שמהתורה לא דוחים את השבת], "מדבטל משום זה מצוות מילה, ע' תוס' גיטין ד"ח ע"ב, ואם כן נראין דברי הרז"ה כסותרין זא"ז". מכוח קושיה זו כתב לחלק: "וע"כ נראה שעיקר החילוק הוא בין קודם השבת לביום השבת. דקודם השבת לא חל עליו עדיין חיוב שביתה ושמירה, וכשעושה מעשה שע"ז"ו יהא מוכרח למלאכה בשבת מחמת פיקו"נ אין זה בגדר מחלל שבת רק גורם הדבר. אבל כשכבר חל השבת ונתחייב היום בשביתה, אז כל מעשה שיעשה שמחמתו יהא מוכרח לחלל שבת הוה כמתחיל עכשיו ענין חילולו. ועכשיו הוא אינו אנוס, רק עושה את האנוס, ומשו"ה זהו איסור גמור ואסור אפי' במקום מצוה".

והנה, מה שהוכיח שאיסור המילה בשבת כשנשפכו המים שלאחר המילה לפני שמל הוא מהתורה, צע"ג. שהרי פשוט שגם איסור דרבנן, כגון להביא סכין דרך חצר שאינה מעורבת, דוחה מילה "שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת" (לשון הרי"ף והרא"ש, והעתיקם בשו"ע או"ח שלא סעיף ה, ע"ש בבה"ג אות כ). ומה שהביא מתוס' גיטין, שם מיירי באמירה לנוכרי, ונחלקו הראשונים אי שבות של אמירה לנוכרי מותרת במקום מצווה [או לפחות מצוות מילה. וזו דעת הערוך]. או שהתירו רק 'שבות דשבות', כלומר אמירה לנוכרי לעשות דבר האסור רק מדרבנן במקום מצווה. כל זה כמבואר ברי"ף סוף פרק ר"א דמילה (נו, א בדפי הרי"ף), וכמבואר בטושו"ע (או"ח רעו, ב בהגהת הרמ"א, וע"ש בערוה"ש סעיפים יג-יד; שו, ה; שלא ו וע"ש במ"ב ס"ק כ, כב; יור"ד רסו ה). א"כ לומר לנוכרי להחם מים בשבת לדעת הרי"ף וסיעתו, וכדעת המחבר בשו"ע אסור. ורק לומר לו לעשות שבות דרבנן מותר. אך לדעת הערוך, והביאו הרמ"א (שם) מותר. אבל לכ"ע לישראל אסור לעשות אפילו איסור שבות לצורך המילה [במכשירים שאפשר לעשותם לפני המילה]. ע"כ למרות שהאיסור למול כאשר לפני המילה נשפכו המים שלאחר המילה הוא מדרבנן, מ"מ גם איסור דרבנן אסור לישראל לעשותו לצורך מילה, כמו שאסור להביא את הסכין בחצר שאינה מעורבת.

גם עצם הסברה ש"אז כל מעשה שיעשה שמחמתו יהא מוכרח לחלל שבת הוה כמתחיל עכשיו ענין חילולו" והוי איסור תורה צע"ג. שהרי מחמת מעשהו לא יבוא חלילה לחילול

(ח). תודתי ליד"נ, הגאון הרב מרדכי הלפרין שליט"א, שהפנה את תשומת ליבי לדברי הקהילות יעקב.

שבת. כיוון שהמלאכה שיעשה אחר המילה היא לצורך פיקו"נ, אין בה חילול שבת. ואין אפשר שיהיה בזה איסור תורה, היכן מצאנו בתורה איסור כזה? גם בפוסקים לא מצאנו סברה שאיסור זה יהיה מהתורה. לכן נראה שגם האיסור למול כשנשפכו לפני המילה מים שאחר המילה אינו אלא דרבנן.

אמנם, נ"ל שחילוקו של הקהילות יעקב הוא אמת לאמתה של תורה [אף שגם בשבת אינו מהתורה]. שאף שקושייתו אינה קושייה, כנ"ל, מ"מ יש קושייה עצומה בדעת הבעה"מ, 'ואם כן נראין דברי הרז"ה כסותרין זא"ז'. שהרי באין מפליגין ג' ימים לפני השבת, מפורש בגמ' "אבל לדבר מצוה - שפיר דמי", וכן נפסק בכל הפוסקים. ואם נאמר שהאיסור למול כשנשפכו לפני המילה מים שלאחר המילה הוא משום ש'נראה כמתנה לדחות את השבת', הרי אין לך מצווה גדולה כמילה, שבפנ"ע דוחה את השבת. ומפורש ש'לדבר מצוה שפיר דמי', ומותר לעשות פעולה שכתוצאה ממנה נצטרך לעשות מלאכה בשבת משום פיקו"נ. א"כ מדוע אסר הרז"ה למול, ואז נחמם מים מצד פיקו"נ?

בע"כ צ"ל כתירוצו האמתי של הקהילות יעקב. חז"ל אסרו לעשות פעולה בע"ש, ואפי' בפחות מג' ימים לפני השבת, מפני ש'נראה כמתנה לדחות את השבת'. אלא שבמקום מצווה לא העמידו דבריהם, והתירו לעשות פעולה זו. אבל כל זה לפני שבת. אבל בשבת עצמה, 'כשכבר חל השבת ונתחייב היום בשביתתו', אסרו חכמים לעשות פעולה שכתוצאה ממנה נצטרך לעשות מלאכה בשבת מפני פיקו"נ, והעמידו דבריהם אפילו במקום מצוה, ואפי' במצוה גדולה כמו מילה, שבפנ"ע דוחה שבת. שהרי פשוט שכאשר עושה פעולה כזו בשבת עצמה, הרבה יותר 'נראה כמתנה לדחות את השבת', ויש בכך ולזול הרבה יותר גדול בשבת. ע"כ, אף שהאיסור דרבנן, העמידו חכמים דבריהם אף במקום מצווה.

כאמור, הרמב"ן כתב שבתוך ג' ימים לשבת אסור לאדם להכניס את עצמו למצב שבשבת נוכרי יעשה מלאכה עבורו. ולכאורה נראה שק"ו שאסור לעשות פעולה שמחמתה ישראל יצטרך לעשות מלאכה בשבת עבורו מחמת פיקו"נ. יתירה מזו, לדעת הרמב"ן לא מצינו שלצורך מצווה התירו [בפחות מג' ימים לפני שבת] אלא כאשר המלאכה תעשה ע"י נוכרי. אך אפשר שאם המלאכה תעשה ע"י ישראל מחמת פיקו"נ, אפילו לצורך מצווה לא התירו. אך שאלנו, א"כ מדוע כשנשפכו המים שלאחר המילה, מותר למול למרות שהוא מכניס את עצמו למצב שאח"כ יצטרך לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ של הילד הנימול. בעיקר שמדובר במעשה שנעשה בש"ק בעצמו [המילה]. ואפי' לדעת הרז"ה ש[בתוך ג' ימים] לפני שבת לצורך מצווה מותר לאדם לעשות מעשה שיכניס אותו בשבת למצב שיצטרכו לעשות מלאכה מפני פיקו"נ, הרי בש"ק בעצמה אפי' לצורך מצווה הדבר אסור. ק"ו לדעת הרמב"ן שאפי' [בפחות מג' ימים] לפני השבת לא מצאנו שמותר לצורך מצווה אלא שיכנס למצב שבשבת נוכרי יעשה מלאכה עבורו. אבל לא מצאנו מפורש בדבריו שלצורך מצווה הדבר מותר אפי' אם זה יביא למצב שישראל יצטרך לעשות עבורו מלאכה לצורך פיקו"נ. א"כ ק"ו שבש"ק עצמה אסור לעשות פעולה שתביא למצב שיצטרך ישראל לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ? בע"כ צ"ל שלדעת

(ט). והאמת היא שקושייה זו גם רמוזה בקהילות יעקב.

הרמב"ן שאני מילה, כפי שבואר, וזה דין מיוחד במילה, שמפורש בתורה שהיא דוחה שבת שנאמר 'ביום השמיני' וכדרשת חז"ל 'אפי' בשבת'. אבל לא בשום מצווה אחרת.⁹

אם כנים הדברים, הרי מוסכם גם על הרמב"ן, שאסור לאדם להכניס את עצמו למצב שמחמתו יצטרך לחלל שבת מחמת פיקו"נ. כלומר, לפי"ז אף לדעת הרמב"ן אסור לתושבי מעלה הזיתים ללכת להתפלל בכותל בש"ק, כיוון שע"י כן יביאו למצב שישראלים יצטרכו לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ.

ג. מצוות יישוב ארץ ישראל

לפני יותר מיובל שנים שאלתי את מו"ר הגרש"ז אוירבך זצ"ל מדוע מותר לטייל לאילת, שהיא מחוץ לגבולות הארץ [כלומר - גבולות ההלכה]. הוא ענה לי שאדרבה, לגור ולטייל לאילת זו מצוות יישוב א"י הכי גדולה. כיוון שאם לא יגורו באילת 'המצרים יעמידו את הטנקים שלהם בסמוך לבאר שבע' [כך הייתה לשונו. בזמנו, מצרים הייתה האויב הגדול והמסוכן של מדינת ישראל], ויהיה מסוכן לגור בבאר שבע. על כן, בקיומם של יישובים מחוץ לגבולות הארץ [כמו אילת], אנו מבטיחים את גבולות הארץ. לכן קיומם של יישובים אלו הוא מצוות יישוב א"י. שאלתי אותו - אבל מדוע מותר לטייל לשם. והוא ענה לי - אם לא יטיילו לשם, לא יוכלו לגור שם.

להבנתי כוונת מו"ר זצ"ל שהאיסור לצאת לחו"ל הוא מפני יישוב א"י [כמפורט בפוסקים]. על כן, כאשר אנו גרים או מטיילים ליישוב שאף שהוא מחוץ לגבולות הארץ הוא בתוך גבולות המדינה, אנו מחזקים את הביטחון בתוך גבולות הארץ. על כן אין במגורים שם [או בטיול לשם] פגיעה במצוות יישוב א"י, אלא אדרבה חיזוק מצווה זו.

אמנם, יד"נ הגאון הרב מרדכי הלפרין שליט"א אמר לי שהוא שמע דברים אלו ממני לפני יותר מעשרים שנה, ולהבנתו כוונת מו"ר זצ"ל היא שקיום העיר אילת הוא בגדר צורך למניעת

(9). ראה לעיל הערות ה-ז מש"כ בדעת הרשב"א והגר"א.

ואל תדחני שלא אסר הרמב"ן אלא כנוכרי עושה מלאכה עבורי, שהרי אסור בשבת לומר לנוכרי שיעשה עבורי מלאכה. ובעשה - אם עשה לצורך ישראל אסרו חכמים ליהנות מהמלאכה. אבל כשישראל עושה מלאכה מחמת פיקו"נ, אין בו שום איסור, אדרבה - הוא עושה מצווה וחובה גמורה. זה אינו, שנראה פשוט שעדיף שנוכרי, שאינו מצווה על השבת יעשה עבורי מלאכה, ולא ישראל - אף שהוא לצורך פיקו"נ. ומה שאמרו (בריי"ת יומא פד, ב) "ואין עושין דברים הללו לא ע"י נכרים ולא ע"י קטנים [=כגירסת הגר"א] אלא ע"י גדולי ישראל", כבר פירשו שם התוס' "שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבא לידי סכנה". וראה או"ח שכתה, יב דלדעת הרמ"א באפשר לעשות ע"י א"י בלא איחור, עושין ע"י א"י. והדברים ק"ו, ומה בחולה שאב"ס התירו ע"י נוכרי, ק"ו ביש בו סכנה.

אבל מלבד הסברה הפשוטה הנ"ל, ודאי שאין איסור הנאה ממלאכת הנוכרי. שהרי הוא אינו משיט את הספינה רק עבור הישראל, אלא גם עבור עצמו, שהרי אם הספינה תטבע גם הוא יטבע [ראה או"ח רעו, ב ובמ"ב שם ס"ק יט]. והרמב"ן לא כתב הטעם לאיסור הוא משום שהיהודי אומר לנוכרי לעשות מלאכה בשבת, או משום שנהנה ממלאכת נוכרי בשבת, אלא "מפני שנראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת דהא ממשו לה לספינה וקושרים בה כמה קשרים בפריסת הקלע. ודוקא כשהספינה לא היתה הולכת לולי ישראל. וברביעי ובחמישי מותר דגוי במלאכתו הוא עוסק ואינו נראה כשלוחו של ישראל דקבלנות הוא עושה". כלומר אין פה איסור רגיל של אמירה לנוכרי והנאה ממלאכת נוכרי. זאת, כי הנוכרי "במלאכתו הוא עוסק... דקבלנות הוא עושה". יש פה איסור [בדומה לדברי בעה"מ] ש"נראה כמי שמתנה עם הגוי לחלל שבת". וק"ו שהרבה יותר נראה כמתנה לחלל את השבת כאשר המלאכה נעשית ע"י ישראל מחמת פיקו"נ.

סכנה, כיוון שחורבנה ח"ו יסכן את תושבי באר שבע [כך דייק מהמילים 'המצרים יעמידו את הטנקים שלהם בסמוך לבאר שבע']. ומכיוון שיישוב לא יכול להתקיים בלי שאנשים יגיעו לבקר בו, הרי שהטיול לאילת מחזק את קיומה של אילת. על כן גם הוא בגדר צורך למניעת סכנה, ועל כן מותר לצאת מחוץ לגבולות הארץ לטייל לאילת. על כן, לדעתו, מניעת האפשרות מתושבי מעלה הזיתים ללכת בשבת לעיר העתיקה [ולמאחזים היהודים שבסביבתם], עלול חלילה לפגוע בהתיישבות במקום. לכן עצם האפשרות לאנשי מעלה הזיתים ללכת לעיר העתיקה והכותל הוא גדר של מניעת סכנה^(א), ויש להתיר להם ללכת בשבת, אף שכתוצאה מכך יהיה צורך לעשות מלאכה בשבת משום פיקו"נ.

כאמור, להבנתי כוונת מו"ר הייתה שהנסיעה לאילת מחזקת את יישוב א"י, ולכן לא חל בנסיעה זו האיסור של יציאה לחו"ל, ולא שהטיול לאילת דוחה איזה איסור מחמת נחיצותו. אך גם לפי הבנתו של ידידי הגאון שליט"א, יש הרבה יישובים שאינם יכולים ללכת לכותל בשבת [מחמת המרחק]. יש יישובים רבים שהם מבודדים ואינם יכולים בשבת לטייל ליישוב סמוך. "קשיים" אלו [לכאורה], אינם פוגעים בנכונות להתיישבות, אלא אדרבה, מחזקים את המשפחה ואת הקהילה, וכדברי החכם הראב"ע^(ב): "אסור מצא חפץ עשות דרכים, גם מלדבר בו דברי צרכים, דברי סחורה אף דברי מלכים, אהגה בתורת א-ל ותחכמני. בו אמצא תמיד נפש לנפשי... הוא יום מכבד הוא יום תענוגים, לחם ויין טוב בשר ודגים... כי יום שמחות הוא ותשמחני". "אני ענג לחיים על אדמה, ומרגוע לעם שכני קברים. אני חדות זכרים גם נקבות, וששים בי זקנים ונערים... בכל יום ימצאו שערי תבונה, ביומי נפתחו מאה שערים. מכבד מעשות דרך, וכן מן מצא חפץ, ודבר כל דברים"^(ג).

הגאון הרב אליהו בקשי דורון שליט"א נשאל ע"י תושבי מעלה הזיתים שאלה זו. בתשובתו (שו"ת בנין אב ח"ו סי' יג"ט) הוא דן בעיקר מצד יישוב א"י וכיבוש, אך השאיר בצ"ע בלא להכריע, ע"ש.

כאמור, לענ"ד אין מקום להתיר מטעם זה. האיסור ללכת לכותל בשבת אינו כזה שמסכן את היישוב. אי"ה יפרח ויתרחב, ויתקיים בהם "כי אשמרה שבת א-ל ישמרני" שמרתך בכל ימים, למען שמרתני מאד מימי נערים"^(ד).

ד. הלכה למעשה

ידידי הגאון הרב מרדכי הלפרין שליט"א סיפר לי שהגאון הרב אביגדור נבנצאל שליט"א אסר על תושבים הגרים בבתים ברובע המוסלמי, הנדרשים להירשם בצאתם ובבואם, לצאת מהבית בשבת. בשיחה שקיימתי עם הגאון הרב נבנצאל שליט"א, הוא אישר את הדברים.

(א). כתבתי 'מניעת סכנה' ולא פיקו"נ, כי פשוט שאין מי שיתיר לתושבי מעלה הזיתים לנסוע לכותל בשבת.

(ב). בזמננו 'כי אשמרה שבת', הנאמר בסעודת יום שבת.

(ג). מתוך אגרת השבת לראב"ע.

(ד). ראה למעלה הערה ג.

(טו). ראה הערות יב, יג.

שאלתי אותו אם גם אסור לצורך ללכת לתפילה וכדומה, והא ענה לי שתפילה בציבור אינה דוחה שבת. בתשובה לשאלתי הוא ביאר שטעם האיסור הוא מחמת סברת הרז"ה, ש'נראה כמתנה לדחות את השבת'. ואם בג' ימים לפני השבת כן, ק"ו בשבת עצמה.

כיוון שמצאתי תנא דמסייע לי, ואילן גדול להיתלות בו, נראה לי שלהלכה למעשה אין להתיר לתושבי מעלה הזיתים כ"י ללכת בשבת לכותל, אם כתוצאה מפעולה זו יהיה צורך לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ.

ומן הפרט אל הכלל – מוסכם על הרז"ה ועל הרמב"ן שאסור לאדם לעשות פעולה בתוך ג' ימים לפני השבת, שכתוצאה ממנה יכנס בשבת למצב שידרוש עשיית מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ. אמנם לדעת הרז"ה לצורך מצווה מותר לפני שבת, ואינו אסור אלא בשבת עצמה. אך בדעת הרמב"ן אין ראייה שלצורך מצווה מותר, אם כתוצאה מהפעולה יצטרך ישראל לעשות מלאכה בשבת מחמת פיקו"נ. אולם, בשבת עצמה לא נחלקו הרז"ה והרמב"ן שאפילו לצורך מצווה אסור לעשות פעולה שכתוצאה ממנה יצטרך ישראל לעשות מלאכה בשבת לצורך פיקו"נ. רק שלדעת הרמב"ן שאני מצוות מילה, שהיא מצווה רבה שיש בה כרת, ושבפנ"ע דוחה שבת, ועל כן לא אסרו לעשות את המילה, למרות שכתוצאה מהמילה יהיה צורך לחמם מים בשבת לצורך פיקו"נ. אך בעה"מ לא חילק, וס"ל שאף לצורך מצוות מילה אסור.

